

دانشکده الهیات شهید مطهری

گروه فقه و مبانی حقوق اسلامی

رساله برای احراز دکتری تخصصی (PH.D)

رشته فقه و مبانی حقوق اسلامی

موضوع:

رانت خواری از منظر مذاهب فقهی

استاد راهنما:

دکتر سید محمدتقی قبولی درافشان

استاد مشاور:

دکتر محمدتقی فخلمی

دانشجو:

محمدعلی شیخ الاسلامی

زمستان ۱۳۹۶

صورت جلسه دفاع از رساله دکتری

جلسه دفاع از رساله دکتری آقای محمد علی شیخ الاسلامی به شماره دانشجویی ۹۱۲۶۹۱۰۰۳۱، رشته الهیات و معارف اسلامی گرایش فقه و مبانی حقوق اسلامی در ساعت ۱۵ روز دوشنبه مورخ ۱۳۹۶/۱۱/۲۳ در محل دانشکده الهیات و با عنوان:

«رانت خواری از منظر مذهب فقهی»

با حضور امضا کنندگان ذیل برگزار گردید و بر اساس کیفیت رساله و دستاوردهای آن، ارزش دفاعیه و نحوه پاسخ به سئوالات، رای نهایی هیات داوران به شرح ذیل اعلام گردید:

نمره رساله به عدد: ۱۸/۵ به حروف: هجده و نیم -----
درجه رساله: بسیار خوب -----

استاد(ان) راهنما و مشاور:

۱- استاد راهنما: دکتر سید محمد تقی قزلباشی (دانشیار گروه فقه و مبانی حقوق اسلامی دانشگاه فردوسی مشهد)

۲- استاد مشاور: دکتر محمد تقی فغانی (استاد گروه فقه و مبانی حقوق اسلامی دانشگاه فردوسی مشهد)

هیات داوران:

۱- دکتر جلیل قزلباشی (دانشیار گروه حقوق دانشگاه تهران پردیس فارابی)

۲- دکتر طاهر مناغهدی سرآسیا (استادیار گروه فقه و مبانی حقوق اسلامی دانشگاه فردوسی مشهد)

۳- دکتر سید محمد مهدی قزلباشی (استادیار گروه فقه و مبانی حقوق اسلامی دانشگاه فردوسی مشهد)

نایبند تحصیلات تکمیلی:

معاون پژوهش و فناوری دانشکده:

دکتر مهدی حسن زاده

مدیر گروه:

دکتر محمد تقی فغانی

دکتر عباسعلی سلطانی

اظهاری نامه (مربوط به انتشار رساله)

اینجانب محمد علی شیخ الاسلامی دانشجوی دوره دکتری رشته الهیات و معارف اسلامی - فقه و مبانی حقوق اسلامی دانشکده الهیات و معارف اسلامی (شهید مطهری) دانشگاه فردوسی مشهد نویسنده رساله رانت خواری از منظر مذاهب فقهی تحت راهنمایی دکتر سید محمد تقی قبولی در افشان متعهد می شوم:

تحقیقات در این رساله توسط اینجانب انجام شده است و از صحت و اصالت برخوردار است. در استفاده از نتایج پژوهش‌های محققان دیگر به مرجع مورد استفاده استناد کرده‌ام. مطالب مندرج در رساله تاکنون توسط خود یا فرد دیگری برای دریافت هیچ نوع مدرک یا امتیازی در هیچ جا ارائه نگردیده است. کلیه حقوق معنوی این اثر متعلق به دانشگاه فردوسی مشهد است. مقالات مستخرج با نام «دانشگاه فردوسی مشهد» و یا «Ferdowsi University of Mashhad» به چاپ خواهد رسید. حقوق معنوی تمام افرادی که در به دست آمدن نتایج اصلی رساله تاثیرگذار بوده اند را در مقالات مستخرج از رساله رعایت کنم و در تمامی آنها نام استاد راهنما به عنوان نویسنده مسئول و نیز نام استاد مشاور و نشانی الکترونیکی دانشگاهی آنان را قید نمایم.

در کلیه مراحل انجام این رساله، در مواردی که به حوزه اطلاعات شخصی افراد دسترسی داشته یا از آنها استفاده کرده‌ام، اصل رازداری، ضوابط و اصول اخلاق پژوهشی را رعایت نموده‌ام.

تاریخ امضای دانشجو

مالکیت نتایج و حق نشر

- کلیه حقوق معنوی این اثر و محصولات آن (مقالات مستخرج، کتاب، برنامه های رایانه ای، نرم افزارها و تجهیزات ساخته شده) متعلق به دانشگاه فردوسی مشهد می باشد. این مطلب باید به نحو مقتضی در تولیدات علمی مربوط ذکر شود.
- استفاده از اطلاعات و نتایج موجود در رساله بدون ذکر مرجع مجاز نیست.

تقدیم به

پدر و مادر عزیزم

همسر مهربان و صبورم

شهادی مظلوم مدافع حرم

روح ملکوتی استاد عزیزم آیت الله مهدوی کنی

با تشکر از اساتید گرانقدر؛

دکتر سید محمدتقی قبولی، دکتر محمدتقی فخلعی،

دکتر علیرضا عابدی، دکتر محمدحسن حائری، دکتر

حسین صابری، دکتر حسین ناصری مقدم و دکتر کریم

عبداللهی نژاد، حجت الاسلام محمدعلی حیدری

باسمه تعالی

مشخصات رساله تحصیلی دانشجویان

دانشگاه فردوسی مشهد

عنوان: رانت خواری از منظر مذاهب فقهی

نام نویسنده: محمدعلی شیخ الاسلامی

نام استاد راهنما: دکتر سید محمدتقی قبولی درافشان

نام استاد مشاور: دکتر محمدتقی فخلعی

رشته تحصیلی: الهیات و معارف اسلامی

گروه:

فقه و مبانی حقوق اسلامی

فقه و مبانی حقوق اسلامی

الهیات و معارف اسلامی

تاریخ دفاع: ۱۳۹۶/۱۱/۲۳

تاریخ تصویب:

تعداد صفحات: ۳۲۵

مقطع تحصیلی: کارشناسی ارشد ○ دکتری ●

چکیده:

رانت عبارت است از «درآمد غیرموئد و یا امتیاز خاصی که از طریق سوءاستفاده از موقعیت و یا رابطه غیراستحقاقی و در شرایط انحصاری به دست می آید» و در انواع اقتصادی، سیاسی و اطلاعاتی دسته بندی می شود. فعل شخص رانت خوار به واسطه ظلم، ضرر، خیانت، اختلال نظام و... مشمول حرمت تحریمی است. همچنین با توجه به صدق عنوان باطل بر «رانت خواری»، مصداقی از اکل مال به باطل بوده و شخص رانت خوار، مالک درآمد حاصل از رانت نمی گردد و نسبت به ضررهایی که به واسطه رانت خواری به دیگران وارد نموده نیز ضامن است. البته در صورتی که رانت خواری موجب تضییع حقوق دیگری نگردد، حکم به ضمان شخص رانت خوار محل اشکال است. فعل شخص رانت ساز نیز با توجه به این که مصداقی از «اعانه بر اثم» و «خیانت» است حرام بوده و چنانچه به تضییع حقوق دیگری انجامد، ملزم به جبران خسارت خواهد بود. شیوه گردآوری اطلاعات کتابخانه ای و ابزار فیش برداری از کتب فقهی فقهای امامیه و عامه و شیوه تحقیق تحلیلی توصیفی است.

واژگان کلیدی:

امضای استاد راهنما:

۱. رانت

۲. رانت خواری

۳. حرمت تکلیفی رانت

۴. اکل مال به باطل

۵. ضمان درآمد ناشی از رانت

تاریخ: زمستان ۱۳۹۶

فهرست مطالب

مقدمه

۲۳	طرح مسئله.....
۲۵	پیشینه تحقیق.....
۲۵	سؤالات اصلی.....
۲۶	فرضیه ها.....
۲۶	سؤالات فرعی.....
۲۶	فرضیه ها.....
۲۶	ضرورت پژوهش.....
۲۷	روش پژوهش.....
۲۸	محدودیت‌های پژوهش.....

فصل اول: کلیات

۳۱	مبحث یکم: مفهوم رانت.....
۳۱	گفتار یکم: تعریف رانت.....
۳۱	بند یکم: مفهوم لغوی.....
۳۱	بند دوم: تاریخچه پیدایش رانت.....
۳۳	بند سوم: تعاریف موجود از رانت.....
۳۸	بند چهارم: رانت مثبت و منفی.....
۴۱	گفتار دوم: دسته‌بندی تعاریف.....
۴۲	بند یکم: جمع‌بندی کلی تعاریف.....
۴۳	بند دوم: تعریف مختار.....

- گفتار سوم: مفهوم مشتقات رانت ۴۷
- بند یکم: رانت جویی و رانت خواری ۴۷
- بند دوم: رانت جو و رانت خوار ۵۱
- بند سوم: رانت ساز ۵۲
- بند چهارم: دولت رانتیر ۵۳
- مبحث دوم: اقسام رانت ۵۷
- گفتار یکم: رانت اقتصادی ۵۷
- گفتار دوم: رانت سیاسی ۵۹
- گفتار سوم: رانت اطلاعاتی ۶۲
- گفتار چهارم: دیگر رانت ها ۶۳
- بند یکم: رانت قضایی ۶۴
- بند دوم: رانت علمی ۶۵
- بند سوم: رانت منبع طبیعی ۶۶
- بند چهارم: رانت یارانه ای ۶۶
- بند پنجم: رانت شومپتری ۶۷
- مبحث سوم: زمینه های ظهور رانت ۶۸
- گفتار یکم: اقتصاد دولتی ۶۸
- گفتار دوم: محدودیت های دولت در بازار ۶۹
- گفتار سوم: عدم تقارن اطلاعات ۷۱
- گفتار چهارم: خلأهای قانونی ۷۲
- مبحث چهارم: رانت و مفاهیم مشابه ۷۳
- گفتار یکم: رانت، دستمزد و سود ۷۳
- گفتار دوم: رانت و رشوه ۷۴
- گفتار سوم: رانت و خیانت در امانت ۷۶

- گفتار چهارم: رانت و اختلاس..... ۷۷
- گفتار پنجم: رانت و تصرف غیرقانونی..... ۷۸
- گفتار ششم: رانت و تبانی..... ۸۰
- گفتار هفتم: رانت و کلاهبرداری..... ۸۲
- گفتار هشتم: رانت و غضب..... ۸۲
- مبحث پنجم: آثار رانت در جامعه..... ۸۳
- گفتار یکم: آثار اجتماعی..... ۸۳
- گفتار دوم: آثار فرهنگی..... ۸۵
- گفتار سوم: آثار اقتصادی..... ۸۵
- گفتار چهارم: آثار سیاسی..... ۸۶

فصل دوم: حکم تکلیفی رانت خواری

- مقدمه..... ۹۱
- مبحث یکم: ظلم و حکم تکلیفی رانت خواری..... ۹۱
- گفتار یکم: قاعده عدالت در فقه امامیه..... ۹۱
- بند یکم: تعریف قاعده..... ۹۲
- بند دوم: کاربرد قاعده در موضوع رانت..... ۹۴
- بند سوم: نظریه‌ها در مورد عدالت..... ۹۴
- بند چهارم: حجیت قاعده عدالت..... ۹۷
- بند پنجم: قاعده عدالت در کلام فقهاء..... ۹۹
- بند ششم: جمع بندی..... ۱۰۱
- گفتار دوم: قاعده عدالت از منظر مذاهب اربعه اهل سنت..... ۱۰۳
- بند یکم: تبیین قاعده عدالت..... ۱۰۳
- بند دوم: حکم تکلیفی قاعده عدالت..... ۱۰۴

یازده

- گفتار سوم: تطبیق قاعده عدالت بر موضوع رانت خواری..... ۱۰۷
- مبحث دوم: ضرر و حکم تکلیفی رانت خواری..... ۱۰۹
- گفتار یکم: قاعده لا ضرر در فقه امامیه..... ۱۰۹
- بند یکم: تعریف ضرر..... ۱۱۰
- بند دوم: مصداق ضرر در رانت..... ۱۱۱
- بند سوم: ضرر عرفی..... ۱۱۱
- بند چهارم: آراء فقهاء در مورد مفهوم لا ضرر..... ۱۱۴
- بند پنجم: بررسی نتیجه تفاوت آراء..... ۱۱۶
- بند ششم: بررسی حکم تکلیفی مستفاد از قاعده..... ۱۱۸
- بند هفتم: طرح یک اشکال و پاسخ به آن..... ۱۲۰
- گفتار دوم: قاعده لا ضرر از منظر مذاهب اربعه اهل سنت..... ۱۲۲
- بند یکم: تبیین قاعده لا ضرر..... ۱۲۲
- بند دوم: حکم تکلیفی قاعده لا ضرر..... ۱۲۵
- گفتار سوم: تطبیق قاعده لا ضرر بر موضوع رانت خواری..... ۱۲۶
- مبحث سوم: خیانت و حکم تکلیفی رانت خواری..... ۱۲۹
- گفتار یکم: خیانت از منظر فقه امامیه..... ۱۲۹
- بند یکم: تعریف خیانت..... ۱۲۹
- بند دوم: مصادیق امانت..... ۱۳۰
- بند سوم: خیانت و رانت..... ۱۳۱
- بند چهارم: حکم فقهی خیانت در امانت..... ۱۳۴
- گفتار دوم: خیانت از منظر مذاهب اربعه اهل سنت..... ۱۳۵
- گفتار سوم: تطبیق خیانت بر موضوع رانت خواری..... ۱۳۷
- بند یکم: افشاء السِّرِّ..... ۱۳۷
- بند دوم: افشاء السِّرِّ و رانت اطلاعاتی..... ۱۳۸

دوازده

- بند سوم: حکم افشاء السرّ..... ۱۳۹
- مبحث چهارم: اختلال نظام و حکم تکلیفی رانت خواری..... ۱۴۰
- گفتار یکم: قاعده حفظ نظام در فقه امامیه..... ۱۴۰
- بند یکم: تعریف قاعده..... ۱۴۱
- بند دوم: حکم فقهی قاعده..... ۱۴۲
- بند سوم: ارتباط قاعده با رانت..... ۱۴۲
- بند چهارم: حفظ نظام در کلام فقهاء و اصولیان..... ۱۴۳
- گفتار دوم: قاعده حفظ نظام از منظر مذاهب اربعه اهل سنت..... ۱۴۷
- گفتار سوم: تطبیق قاعده حفظ نظام بر موضوع رانت خواری..... ۱۵۲
- مبحث پنجم: رشوه و حکم تکلیفی رانت خواری..... ۱۵۴
- گفتار یکم: رشوه در فقه امامیه..... ۱۵۴
- بند یکم: تعریف رشوه..... ۱۵۴
- بند دوم: رابطه رشوه و رانت..... ۱۵۴
- بند سوم: رشوه در غیر حکم..... ۱۵۵
- بند چهارم: متعلّق رشوه..... ۱۵۸
- بند پنجم: حکم تکلیفی رشوه..... ۱۵۹
- گفتار دوم: رشوه از منظر مذاهب اربعه اهل سنت..... ۱۶۲
- گفتار سوم: تطبیق رشوه بر موضوع رانت خواری..... ۱۶۳
- مبحث ششم: روایات مؤید حکم تکلیفی رانت خواری..... ۱۶۵
- ۱- نامه حضرت به زیاد بن ابیه جانشین فرماندار ایشان یعنی عبدالله بن عباس..... ۱۶۶
- ۱-۱. نامه ۲۰ نهج البلاغه..... ۱۶۶
- ۱-۲. بررسی دلالتی..... ۱۶۷
- ۲- نامه حضرت به برخی کارگزارانش..... ۱۶۸
- ۲-۱. نامه ۴۰ مهج البلاغه..... ۱۶۸

سیزده

- ۲-۲. بررسی دلالی ۱۶۹
- ۳- نامه دیگری از حضرت به برخی از کارگزارانش ۱۶۹
- ۳-۱. نامه ۴۱ نهج البلاغه ۱۶۹
- ۳-۲. بررسی دلالی ۱۷۰
- ۴- نامه حضرت به مصقله بن هبیره شیبانی ۱۷۱
- ۴-۱. نامه ۴۳ نهج البلاغه ۱۷۱
- ۴-۲. بررسی دلالی ۱۷۲
- ۵- بخش هایی از عهدنامه مالک ۱۷۲
- ۵-۱. نامه ۵۳ نهج البلاغه ۱۷۲
- ۵-۲. بررسی دلالی ۱۷۳
- ۶- نامه به یکی از کارگزاران ۱۷۵
- ۶-۱. نامه ۲۶ نهج البلاغه ۱۷۵
- ۶-۲. بررسی دلالی ۱۷۵
- مبحث هفتم: حکم تکلیفی رانت‌سازی مبتنی بر قاعده اعانه بر اثم ۱۷۶
- گفتار یکم: قاعده اعانه بر اثم در فقه امامیه ۱۷۶
- بند یکم: معنای لفظی اعانه ۱۷۷
- بند دوم: مستندات قاعده ۱۷۸
- بند سوم: ملاک در کشف معنا و مفهوم اعانه بر اثم ۱۷۸
- بند چهارم: آراء فقهاء در مورد مفهوم اعانه ۱۸۱
- بند پنجم: قول مختار ۱۸۴
- بند ششم: ضابطه عرفی تحقق اعانه بر اثم ۱۸۷
- بند هفتم: دلیل تفاوت آراء ۱۹۱
- بند هشتم: جمع‌بندی آراء ۱۹۲
- بند نهم: حکم تکلیفی اعانه بر اثم ۱۹۲

چهارده

- گفتار دوم: قاعده اعانه بر اثم از منظر مذاهب اربعه اهل سنت..... ۱۹۵
- بند یکم: حکم تکلیفی..... ۱۹۶
- بند دوم: ضابطه صدق اعانه..... ۱۹۷
- گفتار سوم: تطبیق قاعده اعانه بر اثم بر موضوع رانت..... ۱۹۹
- مبحث هشتم: حکم تکلیفی رانت جو..... ۲۰۱
- گفتار یکم: حکم تکلیفی رانت جویی در فقه امامیه..... ۲۰۲
- بند یکم: تجرّی و رانت جویی..... ۲۰۲
- الف- تعریف تجرّی..... ۲۰۲
- ب- رابطه تجرّی و رانت جویی..... ۲۰۳
- ج- حکم تجرّی..... ۲۰۵
- د- جمع‌بندی مبحث تجرّی..... ۲۰۷
- بند دوم: مقدمه حرام..... ۲۰۷
- گفتار دوّم: حکم تکلیفی رانت جویی از منظر مذاهب اربعه اهل سنّت..... ۲۱۰
- (رانت جویی و سدّ ذرایع)..... ۲۱۰
- بند یکم: تعریف سدّ ذرایع..... ۲۱۰
- بند دوم: رابطه رانت جویی و سدّ ذرایع..... ۲۱۰
- بند سوم: حکم سدّ ذرایع..... ۲۱۱
- مبحث نهم: نتیجه..... ۲۱۲

فصل سوم: حکم وضعی رانت خواری

- مقدمه..... ۲۱۵
- مبحث یکم: اکل مال به باطل و حکم وضعی رانت خواری..... ۲۱۵
- گفتار یکم: اکل مال به باطل از منظر فقه امامیه..... ۲۱۵
- بند یکم: آیه شریفه مستند اکل مال به باطل..... ۲۱۵

پانزده

- الف - مفردات آیه ۲۱۶
- ب - متعلق نهی در آیه شریفه ۲۱۸
- بند دوم: مصادیق باطل ۲۲۲
- الف - قلمرو عرف ۲۲۳
- ب - مصادیق اکل مال به باطل ۲۲۷
- بند سوم: رابطه رانت و باطل ۲۲۹
- الف - بررسی انطباق رانت بر باطل ۲۳۱
- ب - بررسی صدق باطل در اقسام رانت ۲۳۳
- بند چهارم: حکم وضعی اکل مال به باطل ۲۳۵
- الف - دلالت نهی بر فساد ۲۳۵
- ب - ضمان ۲۳۶
- ج - حکم وضعی درآمدهای ناشی از رانت ۲۳۸
- بند پنجم: نتیجه ۲۳۸
- گفتار دوم: اکل مال به باطل از منظر مذاهب اربعه اهل سنت ۲۳۹
- مبحث دوم: ضرر و حکم وضعی رانت خواری ۲۴۶
- گفتار یکم: قاعده لاضرر در فقه امامیه ۲۴۶
- گفتار دوم: ضرر از منظر مذاهب اربعه اهل سنت ۲۵۱
- مبحث سوم: ظلم و حکم وضعی رانت خواری ۲۵۲
- گفتار یکم: قاعده عدالت در فقه امامیه ۲۵۲
- گفتار دوم: قاعده عدالت از منظر مذاهب اربعه اهل سنت ۲۵۴
- مبحث چهارم: رشوه و حکم وضعی رانت خواری ۲۵۵
- گفتار یکم: رشوه از منظر فقه امامیه ۲۵۵
- گفتار دوم: رشوه از منظر مذاهب اربعه اهل سنت ۲۵۶
- مبحث پنجم: خیانت و حکم وضعی رانت خواری ۲۵۷

شانزده

- گفتار یکم: خیانت از منظر فقه امامیه..... ۲۵۷
- گفتار دوم: خیانت از منظر مذاهب اربعه اهل سنت..... ۲۶۰
- مبحث ششم: اعانه بر اثم و حکم وضعی رانت خواری..... ۲۶۱
- گفتار یکم: قاعده اعانه بر اثم در فقه امامیه..... ۲۶۱
- گفتار دوم: قاعده اعانه بر اثم از منظر مذاهب اربعه اهل سنت..... ۲۶۵
- مبحث هفتم: إفساد فی الارض و مسئولیت کیفری رانت خواری..... ۲۶۶
- گفتار یکم: إفساد فی الارض از منظر فقه امامیه..... ۲۶۶
- بند یکم: مفهوم إفساد فی الارض..... ۲۶۷
- الف- تعریف لغوی و اصطلاحی..... ۲۶۷
- ب- تفاوت إفساد فی الارض با محاربه..... ۲۶۸
- بند دوم: مستندات..... ۲۶۸
- الف- قرآن..... ۲۶۸
- ب- روایات..... ۲۷۲
- بند سوم: حکم کیفری إفساد فی الارض..... ۲۷۳
- بند چهارم: ملاک صدق إفساد فی الارض..... ۲۷۳
- بند پنجم: رابطه رانت و إفساد فی الارض..... ۲۷۵
- گفتار دوم: إفساد فی الارض از منظر مذاهب اربعه اهل سنت..... ۲۷۷
- مبحث هشتم: روایات مؤید حکم وضعی رانت..... ۲۸۰
- گفتار یکم: سیره امیرالمومنین ۷ در برخورد با رانت خواران..... ۲۸۱
- ۱- نامه حضرت به برخی کارگزارانش..... ۲۸۱
- ۱-۱. نامه ۴۰ نهج البلاغه..... ۲۸۱
- ۲-۱. بررسی دلالی..... ۲۸۱
- ۲- نامه دیگری از حضرت به برخی از کارگزارانش..... ۲۸۲
- ۱-۲. نامه ۴۱ نهج البلاغه..... ۲۸۲

هفده

- ۲-۲. بررسی دلالی ۲۸۳
- ۳-بخش هایی از عهدنامه مالک ۲۸۳
- ۱-۳. نامه ۵۳ نهج البلاغه ۲۸۳
- ۲-۳. بررسی دلالی ۲۸۳
- ۴-خطبه در مورد فضل و بخشش های عثمان ۲۸۴
- ۱-۴. متن روایت ۲۸۴
- ۲-۴. بررسی دلالی ۲۸۴
- گفتار دوم: سیره امیرالمؤمنین در توزیع بیت المال ۲۸۶
- ۱-ماجرای دختر امیرالمؤمنین ۲۸۷
- ۱-۱. متن روایت ۲۸۷
- ۲-۱. بررسی سندی ۲۸۹
- ۳-۱. بررسی دلالی ۲۹۰
- ۲-ماجرای طلحه و زبیر ۲۹۲
- ۱-۲. خطبه ۱۲۶ نهج البلاغه ۲۹۲
- ۲-۲. بررسی دلالی ۲۹۳
- ۳-ماجرای عقیل ۲۹۳
- ۱-۳. خطبه ۲۲۴ نهج البلاغه ۲۹۳
- ۲-۳. بررسی دلالی ۲۹۶
- مبحث نهم: دستاورد نهایی ۲۹۷
- گفتار یکم: حکم تکلیفی رانت خواری ۲۹۷
- بند یکم: فقه امامیه ۲۹۷
- بند دوم: فقه مذاهب اربعه ۲۹۹
- گفتار دوم: حکم وضعی رانت خواری ۳۰۱
- بند یکم: فقه امامیه ۳۰۱

- ۳۰۳..... بند دوم: فقه مذاهب اربعه
- ۳۰۴..... گفتار سوم: نتیجه
- ۳۰۷..... کتابنامه
- ۳۰۷..... منابع فارسی و عربی
- ۳۳۵..... منابع لاتین

نورده

مقدمه